

Joan Vilà i Valentí i la institucionalització de la geografia

M. Dolors GARCIA RAMON

Joan Vilà i Valentí és una figura cabdal en el procés d'institucionalització de la geografia catalana després de la guerra civil. Nascut a Sallent el 1925, es llicencià en Història a la Universitat de Barcelona el 1947; inicialment s'interessà per la història econòmica, influenciat per figures com la de Jaume Vicens Vives, però aviat es descantà per la geografia. La influència de Pierre Deffontaines —gran partidari del treball de camp i l'excursionisme— i els contactes amb Lluís Solé Sabarís i amb Salvador Llobet, varen jugar un paper important en la formació de la seva vocació geogràfica. Estudià a Bordeus (1953-4) amb L. Papy, qui li va dirigir una tesi sobre les Landes que tenia com a eix central el concepte vidalià de gènere de vida. Durant aquest període va fer també estades breus a Estrasburg, amb E. Juillard i J. Tricart, a París amb P. George i a Tolosa amb H. Gausen. Es va doctorar a Madrid el 1956 amb la tesi **La comarca del Bages: el medio físico y la evolución humana**, en la qual utilitza clarament un enfocament regional. L'anàlisi en profunditat de tres factors (el fet industrial, la immigració atreta per la mineria i la presència d'una ciutat important com Manresa) l'allunyen però una mica de la tradicional temàtica regional vidaliana.

El 1958 esdevingué catedràtic de geografia de la Universitat de Múrcia, on ensenyà set anys durant els quals va donar un gran impuls als estudis de geografia, promovent publicacions i captant joves vocacions, com per exemple Horacio Capel i Luís Albetosa. El 1965 va ser nomenat catedràtic de la Universitat de Barcelona, on ha ensenyat de forma continuada fins la seva jubilació, l'any 1990. La seva arribada a Barcelona, i la implantació el 1968 d'un pla d'estudis flexible a la Facultat de Filosofia i Lletres, són a la base d'un impuls decisiu dels estudis de geografia a la Universitat de Barcelona. La creació, el curs 1969-70, d'una especialització exclusivament geogràfica —la primera que d'aquest tipus ha existit a la universitat espanyola— fou una passa decisiva per a la institucionalització de la geografia a la universitat catalana. A més, recordem que des del 1969 i sota l'impuls i direcció d'Enric Lluch es donaven ensenyaments de geografia a la tot just creada Universitat Autònoma de Barcelona. Val a dir que per aquesta institucionalització va ser un gran ajut el caliu que havien sabut crear des de mitjans dels anys 50 una sèrie d'institucions, com per exemple la Societat Catalana de Geografia, l'Instituto Juan Sebastián Elcano i la càtedra de Geografia Física de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona des de la qual Lluís Solé Sabarís feia d'animador de la geografia universitària. Un element important d'aquesta progressiva institucionalització seria la fundació per Joan Vilà Valentí, el 1967, de la **Revista de Geografia** de la qual ell és director i Horacio Capel i Maria de Bolòs secretaris. Aquesta publicació esdevingué un vehicle fonamental per a la transmissió de nous plantejaments en geografia en uns anys en els quals la geografia espanyola no es caracteritzava precisament per la seva apertura cap a influències renovadores.

Precisament aquesta obertura cap a l'exterior i cap a nous plantejaments ha estat una constant en la vida acadèmica de Joan Vilà i Valentí. Des d'unes dates tan primerenques com les del Congrés de Lisboa (1949) i de Rio de Janeiro (1956), Vilà Valentí ha participat activament en la vida de la Unió Geogràfica Internacional (UGI), de la qual ha estat Vice-president des de 1980 fins a 1988. Fill de mestre d'escola, Vilà Valentí s'ha interessat sempre per qüestions pedagògiques i així ha format part de les comissions de la UGI sobre «Ensenyament de la Geografia» i «Geografia i Educació»; més tard ha estat membre de la d'«Història del Pensament Geogràfic». El 1986 va ser secretari general de la Conferència Regional (de la UGI) sobre els Països Mediterranis, organitzada pel Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona i que és fins ara l'únic acte plenari de la UGI que ha tingut lloc a l'estat espanyol. Un camp d'estudi al qual Vilà Valentí ha dedicat molta atenció des de fa anys és el d'Amèrica llatina, on ha estat invitat a diversos departaments de geografia; en particular, va ser professor visitant a les Universitats de Mendoza (Argentina) el 1966 i de San Juan (Puerto Rico) el 1969. Últimament ha impulsat la creació d'un grup de treball sobre Amèrica llatina dins l'**Asociación de Geógrafos Españoles (AGE)**, el 1990.

L'obra de Joan Vilà i Valentí és àmplia i diversa, i no és aquest el moment de fer-ne una anàlisi detallada ni de presentar-ne una relació. Simplement voldria esmentar que una primera i prolífica etapa està centrada en els temes de geografia regional, geografia agrària i ensenyament de la geografia. Però a partir dels anys 70 i fins el moment actual la seva obra se centra més en problemes conceptuals i metodològics de la geografia, tant en el passat com en el present. Potser el seu article sobre els nous plantejaments de la geografia internacional «**¿Una nueva geografía?**» —publicat en dues parts el 1971 i 1973 a **Revista de Geografía**— marca el començament d'aquesta etapa, tot i que és clar que l'article era el resultat d'una llarga reflexió que l'autor inicià a partir de la seva assistència al Congrés Internacional de Londres, el 1964, on es va veure clarament que la geografia teòretico-quantitativa tenia ja una gran força i era una alternativa real a la tradició vidaliana i regional que predominava a casa nostra.

Els articles inclosos en aquest volum pertanyen a la primera etapa de Joan Vilà i Valentí, de fet al període inicial de la seva obra, i tracten temes de geografia rural i de geografia regional amb una metodologia que es pot qualificar de vidaliana. El primer¹ utilitza un concepte bàsic de la geografia francesa, el de gènere de vida, referit a una activitat aleshores en vies de desaparició —la qual cosa dóna interès especial a una recerca que a Catalunya jo no es podrà fer més amb treball de camp. Es tracta d'una comunicació presentada al Congrés de la UGI celebrat a Lisboa el 1948 i elaborada amb l'assessorament de Salvador Llobet. Es basa en els resultats d'una enquesta escrita i de dues campanyes de treball de camp al Pirineu català durant els estius de 1947 i 1948. L'autor situa l'estudi de la ramaderia transhumant en una àmplia perspectiva històrica des de l'edat mitjana fins el segle XIX, època a partir de la qual la intensificació de l'aprofitament agrícola del sòl a la Catalunya oriental i la sobtada ampliació de la superfície irrigada a les terres de Ponent van anar estrenyent els límits d'aquesta activitat. S'hi identifiquen les grans àrees de transhumància ovina encara existents a Catalunya en el moment de l'enquesta i s'hi descriuen les rutes per les quals es movien els ramats, les seves formes d'utilització i el calendari d'uns moviments que aleshores eren ja a punt de desaparèixer davant de noves formes d'activitat ramadera. L'estudi és una mostra molt reeixida del gran potencial que té el treball del camp ben fet, en la línia de la millor tradició vidaliana.

El segon article² va ser escrit mentre preparava la seva tesi doctoral i es tracta d'un curt assaig sobre el paper de la ciutat de Manresa dins de les terres centrals de Catalunya. Argumenta la idea del Bages com a comarca central de Catalunya i que Manresa exerceix una capitalitat regional i no merament comarcal. Ho il·lustra amb la xarxa de comunicacions, la manifestació més pròpiament geogràfica, segons Vilà Valentí, del dinamisme d'una ciutat i de la seva capitalitat (en el cas de Manresa, la seva situació en el camí de la Catalunya litoral a la de Ponent i, potser encara més, entre la costa i la Muntanya). Tal vegada per influència de Juillard, en el planteig apareix un èmfasi —desenvolupat més explícitament en la tesi doctoral— en la presència i les funcions d'una ciutat important, que s'aparta una mica de la pauta regional més tradicional i lliga amb les noves idees sobre regió que començaven a circular en la geografia francesa.

Notes

¹ Treball enviat com una comunicació al XVI Congrés de Geografia de la Unió Geogràfica Internacional, celebrat a Lisboa l'agost del 1949. Publicat a **Comptes rendues XVIe Congrès International Géographie, Lisbonne, 1949**, Lisboa, I, 1951, pp. 36-47, 1 mapa. Els mètodes empleats, els principals resultats de l'estudi i el mapa de carrerades a Catalunya es publicà posteriorment a la revista **Pirineos**, Saragossa, Instituto de Estudios Pirenaicos, C.S.I.C., VI, 1950, pp.405-445, 1 mapa.

² Publicat a la revista **Bages**, Institut d'Ensenyament Mitjà de Manresa, núm. 24, febrer 1955, pp. 5-6.